Ahmet ŞAFAK¹

COMPILING THE WORDS USED IN HATAY-KUMLU
DISTRICT

<http://dx.doi.org/10.47832/2717-8293.7-3.20>

Research Article

Received:
10/07/2021
Accepted:
05/07/2021
Published:
01/09/2021

This article has been
scanned by iThenticate
No plagiarism detected

Copyright © Published
by Rimak Journal,
www.rimakjournal.com

Rimar Academy, Fatih,
Istanbul, 34093 Turkey
All rights reserved

Abstract:

Over time, Turks have been in bilateral relations in the vast geography they have lived in, and due to the abundance of cultures they are in, they both gave many words to the languages they are in contact with, and they have taken many words from the cultures they are in contact with. This interaction was sometimes one-way and many words from the languages it interacted with entered Turkish. In this case, some words have been used unconsciously in Turkish language over the years. It is known that there are more words taken from the languages of neighboring countries especially in the border regions than in the inner regions. Although Turkish is known to have a historical past and a rich language, it is seen that in recent years, it has been exposed to corruption, especially with words taken from works translated from Western languages. It is possible to come across many foreign words in the Turkish Language these days, since we are in the information age. However, the equivalents of most words were determined and published by the Turkish Language Association. When we look at the recent history, it is seen that some words that were used frequently by the society a few generations ago lost their meaning over time or their usage area has shrunk. Some words, whose usage area has narrowed nowadays, could not go beyond a certain region. In this study, words that are not used in the written language used among the people in the Kumlu district of Hatay, which is the border region (Syrian border), or are partially used in written language were compiled. The words used in this region are still spoken by very old people, those of middle age and older understand these words but do not use them, while the young population does not understand at all.

Key words: Hatay-Kumlu Mouth, Turkish Language, Dictionary, Turkish, Words, Compilation Studies.

¹ Dr., Turkey, ahmedsafak@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0088-3010>.

HATAY-KUMLU İLÇESİNDE AĞZINDA KULLANILAN KELİMELERİN DERLENMESİ

Ahmet ŞAFAK

ÖZET

Türkler zaman içerisinde yaşadığı geniş coğrafyada ikili ilişkilerde bulunmuş ve bulunduğu kültürlerin çokluğundan dolayı, hem ilişkide bulunduğu dillere çok kelime vermiş, hem de ilişkide bulunduğu kültürlerden birçok kelime almıştır. Bu etkileşim bazen tek yönlü olmuş ve Türkçeye etkileşimde bulunduğu dillerden çok sayıda kelime girmiştir. Bu durumda yıllar içerisinde bazı kelimeler bilinçsiz bir şekilde Türkçe zannedilerek kullanılmıştır. Özellikle sınır bölgelerinde komşu ülkelerin dillerinden alınan kelimeler iç bölgelere göre daha fazla olduğu bilinmektedir. Türkçe'nin tarihi bir geçmişi ve zengin bir dil olduğu bilinmekle birlikte son yıllarda özellikle Batı dillerinden çevrilen eserlerden alınan kelimelerle yozlaşmaya maruz bırakılmakta olduğu görülmektedir. Bilgi çağında olduğumuz şu günlerde Türk Dili'nde birçok yabancı kelimeye rastlamak mümkündür. Bununla birlikte Türk Dil Kurumu tarafından çoğu kelimenin karşılıkları belirlenip yayınlanmıştır. Yakın tarihe baktığımızda birkaç kuşak önce toplumun sıklıkla kullandığı bazı kelimelerin zaman içerisinde anlamını yitirdiği ya da artık kullanım sahasının daraldığı görülmektedir. Günümüzde kullanım sahası daralmış olan bazı kelimeler de belli bir bölgenin dışına çıkamamıştır. Bu çalışmada sınır bölgesi olan (Suriye sınırı), Hatay'ın Kumlu ilçesinde halk arasında kullanılan yazı diline geçmemiş ya da kısmen yazı dilinde kullanılmış olan kelimeler derlenmiştir. Bu bölgede kullanılan kelimeler çok yaşlı insanlar tarafından halen konuşulmakta, orta yaş ve üzeri olanlar bu kelimeleri anlamakta ama kullanmamakta genç nüfus ise hiç anlamamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hatay-Kumlu Ağız, Türk Dili, Sözlük, Türkçe, Kelimeler, Derleme Çalışmaları.

Giriş

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessesedir. Buna göre dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta. İnsanlar duygularını, düşüncelerini, fikirlerini, hükümlerini birbirlerine nakletmek, meramlarını birbirlerine anlatmak için dil denilen vasıtaya başvururlar. Fakat dil insanların kullandığı herhangi bir vasıtaya benzemez. Onun vasıtalığı sadece anlaşmayı temin etmesi bakımındandır (Ergin, 2011: 3). Dil, bir toplumun düşünce yapısını gösteren, toplumu toplum yapan, insan ile toplum arasındaki bağı sağlayan en güçlü kültür ögesidir. Dil vasıtasıyla kültürel aktarımı sağlayabilen ve toplumlar arası anlaşılabilirliğini kolaylaştıran asıl unsurdur. İnsanların yaşadığı toplum yapısıyla bağlantılı olarak bir yaşayış şekli ve dil yapısı vardır (Türk, 2017: 786). Dil, yaşamın her alanında varlığını gösteren, dilin etkiye bulunma gücü yaşamın bütün alanlarına yayılır. Dilin kendine has özel gereksinimleri ve koşulları ile kendi çevresini ve yönünü belirler (Türk, 2020: 323). Anlaşma ihtiyacından doğan diller, zamanla toplumun tarihi, coğrafi ve sosyokültürel durumuna paralel bir gelişme gösterirler. Toplumun büyüüp çoğalması, çeşitli boylara, aşiretlere ayrılıp farklı coğrafyalarda yurt tutması,

farklı etkilere maruz kalmasına sebep olmuş ve ayrışmalar başlamıştır. Coğrafyada ve sosyokültürel hayatta görülen bu farklılaşma, önce toplumun kavram dünyasında, daha sonra da dilinde kendini göstermiştir. İşte dilde meydana gelen bu ilk ve en küçük farklılıklara ağız diyoruz (Gemalmaz, 1999: 4).

Türkçe konusunu, birçok bilim insanı, düşünür, araştırmacı, Türkolog vb. gibi bilim insanları araştırıp incelemiş ve Türkçe hakkında eserler vermişlerdir. Tarih içerisinde Türk milleti, ilk yazılı kaynağı olan Orhun Abidelerinden başlayarak kendi dilinin ürünlerini vermeye başlamıştır. Orhun Yazıtları taşıdığı edebi değerin yanında dil olarak da oldukça önemli bir yere sahiptir. Türk dilinin yazılı ilk örneği olmasına rağmen yazıtlarda kullanılan dilin işlek bir dil olduğu ifade edilmiştir (Caferoğlu, 1984:110; Türk, 2020: 264) Türkçe, tarihsel gelişimi bakımından siyasi ve coğrafi kültürlerden etkilenerek gelişimini sürdürmüştür. Türk devletlerinin başka milletlerle olan ilişkisi neticesinde başta Çince olmak üzere, Hintçe, Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce gibi birçok dilden etkilenmiştir. Bu dillerden doğal olarak birçok kelimeyi de sözcük haznesine katmıştır. Karahanlı devletiyle başlayan ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışına giden süreçte dilimizde Arapça ve Farsça'nın geniş hâkimiyeti göze çarpar. Tanzimat ile beraber de Fransızcanın etkisi görülmeye başlar (Tıraş ve Ertürk, 2015: 205) Ancak bu duruma karşı Türk dili üzerine Tanzimat döneminde yenileşme ve sadeleşme hareketi başlamış bazı düşünür ve fikir adamları dilde sadeleşmenin gerekliliğini savunmuştur.

Bütün canlıların kendi aralarında bir bilgi alışverişi biçimi vardır. Hayvanlar ve bitkilerin birbirleriyle iletişim kurduklarını, dilleri bilmemek de bir şekilde birbirleriyle iletişim kurduklarını fark edebiliyoruz. İnsanların kullandıkları dil ise bunlardan farklı olarak ne zaman ve ne şekilde ortaya çıktıklarına dair birçok varsayımla karşılaşmamıza rağmen dillerin ortaya çıkışına dair kesin bir bilgiye sahip değiliz. Diller bulundukları coğrafya, bölge, toplum, kültür gibi değişkenlikler gösterir. Türkçe, Ural-Altay dillerinin Altay dilleri teorisi içerisinde yer alır. Altay dilleri teorisine göre; Türk, Moğol, Tunguz, Kore ve Japon dillerinin ortak bir kökten çıktığını ve bunların akraba olduğunu kabul eden bir teoridir (Ercilesun, 2007: 17).

Farklı bir bölgenin kullandığı dili belirli bir çaba neticesinde öğrenmek mümkündür. Öğrenilen bu dili konuşma şeklinin yanında dil özellikleri farklı anlam türlerini de az çok öğrenebiliriz. Bizim de bulunduğumuz bölge itibarı ile kullandığımız dil Türkçedir. Türkçeyi ve özellikle Türk dilini ve bu dile ait özellikleri açıklamak için birçok dil bilimci eserler vermiş ve Türk dilinin özelliklerini farklı açılardan ele almışlardır. Türkler, Türkçe konuşanlar için belli anlamlara sahiptirler. Sözcük adını verdiğimiz işaret bir kavram bir de ses yönü olan her dilin kaynaşmış bir düşünce-ses bileşimidir. Dildeki başka öğelerle ilişkili bir anlama ve anlatma birimidir. İnsanların çeşitli bakımlardan nitelikleri nasıl birbirinden farklı ise toplumların dünyayı görüşleri değerlendirmeleri de öylece birbirinden ayrıldığı için kavramlar dilden dile –ve o ölçüde olmamak üzere- kişiden kişiye değişir (Aksan, 2009: 51).

Ağızların teşekkülünde tarih, coğrafya, din, ticaret, komşu dil ve kültürlerle birlikte dilin kendi içinde kaynaklanan gelişmeler etkili olur. Türkiye'nin iç bölgelerinde yaşayan insanların dilimize sonradan giren kelimeleri genellikle basın yayın televizyon ya da ticaret yoluyla dağarcıklarına kazandırdıkları görülürken sınır bölgelerimizde yaşayan insanların yaşadıkları yere yakın olan komşu ülkenin kullandığı lisanla ister istemez dil etkileşiminde bulundukları gözlemlenmektedir. Sınır bölgesinde yaşayanların etkileşim içinde bulundukları dil genellikle o bölgede yaşayanlarla sınırlı kalır. Uzun yıllardır süre gelen Türkçede yaşanan problemlerin genellikle Türkçe'nin özensiz kullanımı ve yabancı kelime kullanımı tutkusundan kaynaklandığı bilinmektedir. Bir dil coğrafyasının yönetim, ticaret, siyaset, bilim ve edebiyat merkezi durumunda olan şehrinin ya da bölgesinin ağız, genellikle yaygınlaşır, diğer ağız bölgelerinin mensuplarınca da benimsenir ve toplumun ortak dili haline gelir. Ortak dil durumuna gelen ağız, kendi özgün entonasyonundan ve kelime kadrosundan bir dereceye kadar sıyrılır ve diğer ağızlardan uygun bulduğu dil malzemesini alır (Akarsu, 1984: 86). Ağız çalışmaları Türkiye Türkçesinin önemli kollarından birisidir. Üslup, biçim, kaynak kullanımı, iç tutarlılık, atıf sistemi güncel bilimsel veriler, derleme gibi yöntemlerin kullanıldığı ağız çalışmaları, üzerinde çalışma yapılan dil hakkında sesbilgisi, biçimbilgisi, sözdizimi gibi önemli bilgileri bünyesinde barındırmaktadır.

Ayrıca ağız çalışmaları aracılığıyla o dil ile ilgili eşzamanlı ve artzamanlı bilgilere de ulaşmak mümkündür (Adıgüzel, 2013: 387).

Ortak dil ile ağızlar arasındaki ilişki genellikle karşılıklıdır. Ağızlar ortak dilden aldıkları malzeme ile kelime hazinesini zenginleştirir ve cümle kuruluşunu çeşitlendirirler. Ortak dil ise kelime, ek ve eklerin işlevleri konusunda ağızlardan yararlanır. Bu alışveriş ile ortak dil renk, canlılık ve hayata yakınlık kazanır. Ancak bu alışverişin çok yoğun olması, iki tarafa da zarar verebilir. Ağızlar ortak dilden çok fazla yararlanırlarsa kendi özelliklerini kaybederek ortak dil içinde eriyip yok olabilirler. Ortak dil de ağızlardan seçim yapmadan çok fazla malzeme alırsa, bütünlüğü bozulur ve böylece ortak dil olma özelliğini kaybedebilir (Buran, 2002: 98).

Kumlu İlçesinin Kısa Tarihçesi

Kumlu ilçesi Hatay il merkezine 40 kilometre mesafede Amik Ovası'nın ortasında düzlük bir arazi üzerine kurulmuştur. Kuzeyinde Kırıkhan ilçesi, batısında Antakya, güneyinde Reyhanlı ilçesiyle çevrilmiş olup, doğusunda 22 kilometrelik Suriye hududu olan bir sınır ilçesidir. Denizden ortalama yüksekliği 95 metre olan Kumlu, iklim olarak Akdeniz iklimi özelliğini taşımaktadır. İlçenin yüzölçümü 223 kilometrekaredir. Amik ovasının merkezinde bulunan Kumlu ilçesi 1945 yılından önce Amik Gölü'nün istilasından dolayı çeşitli sazlıklara kaplı bataklık bir yer iken, 1945 yılında iskan yeri olarak tahsis edilmesinden sonra Killik köyü olarak yerleşim yeri olmuştur. Daha sonra çevrenin büyük köylerinde yaşayan topraksız vatandaşlar gelip bu yere yerleşmişlerdir. 1945 yılında nüfus başına 14 dönüm olarak tahsis edilen bataklık ve sazlık alanlar 1947 yılında bataklığın kurutulması ile tarıma açılmış, kaliteli ve bol ürünler yetiştirilmeye başlanmıştır (HATAYDATARIM, 2021).

Çevre köylerden göçün hızla devam etmesi ile Killik kısa zamanda ovanın en büyük köyü olmuştur. Bunun sonucu olarak 1956 yılında Hamam köyünde bulunan nahiye ve jandarma teşkilatı Killik köyüne nakledilmiş, 1965 yılında nüfusu 2000'in üzerine çıkması ile kasaba, 1968 yılında da belediye teşkilatı kurulmuştur. Belediyenin hizmete başlaması ile birlikte Killik olan köyün adı değiştirilerek KUMLU olmuştur. Daha sonra 09.05.1990 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen Kanun'la Reyhanlı ilçesinden ayrılarak 09 Eylül 1991 tarihinde ilk Kaymakamın göreve başlamasıyla Hatay ilinin on birinci ilçesi olarak teşkilatlanmıştır. İlçeye bağlı 13 köy bulunmaktadır (MEB, 2021).

Kumlu'nun Demografik Yapısı

Saha çalışması yapmış olduğumuz bölge, yukarıda da kısaca bilgilerini vermiş olduğumuz Hatay'ın Kumlu ilçesi ve bunlara bağlı olan on üç (13) köy olmuştur. Kumlu ilçesinin demografik yapısını Arap, Türkmen, Kürtlerden oluşmuş olduğunu söyleyebiliriz. Doğal olarak bu karışıklık içerisinde evlilik yoluyla (kız alma-verme) Türk'ün Arap'la, Arap'ın Kürt'le akrabalık ilişkileri olduğu kaçınılmaz bir sonuçtur. Aynı zamanda Kumlu ilçesi toprak sınırının bir kısmı Suriye topraklarıyla komşudur. Derlemiş olduğumuz kelimelerin hem bu bölgede yaşayan insanlardan dolayı hem de komşu ülkenin yakın olmasından dolayı dil etkileşiminin yoğun göz ardı edilmemelidir.

Ağız derlemelerinde genellikle iki temel prensip gözetilmiştir. Birincisi derleme yapılacak yörenin dil özelliklerinin yani morfolojik, sentaktik ve fonetik konularda ele alınışı ve yazı dilindeki yerinin tespiti; İkincisi ise o yörede halk tarafından kullanılan ve kullanımı sınırlı kalmış olan (bazı yaşlı insanlar tarafından kullanılıp gençler tarafından bilinmeyen) kelimelerin derlenmesidir. Bu yazıda dil özelliklerinden ziyade kelime derlemeleri konusu üzerinde durulmuştur. Amacımız bölgesel (Hatay-Kumlu) olarak halk ağzında dolaşan ve bugüne kadar yazılı literatüre girmemiş ya da literatürde pek az kullanılmış olan halk sözlerini derlemekle bu sözlerin unutulmaması sağlamaya çalışmaktır.

Bulgular

A
Abo: Korku ve şaşkınlık ünlemi.

Acer: Yeni; Genellikle yeni alınan kıyafet ve ayakkabı için kullanılır.
Açacak: Kalem tıraş.

Aççaşı: Meyhane pilavı (Domates salçası, kurutulmuş biber ve bulgurla yapılan bir pilav türü).

Afara: Tarlada hasat yapıldıktan sonra yöre halkının ekilmiş olan üründen (pamuk, buğday, mısır, fıstık, soğan gibi) arta kalanı toplamalarına denir.

Ahraz: Sağır-dilsiz (doğuştan konuşma ve duyma yetisi olmayan kişilere denir).

Akıt: Şire, şerbet; tatlıların (baklava, künefe, kadayıf, kemalpaşa vb.) üzerine dökülen kaynatılmış şekerli su.

Akir: Zeytin yağının bekletilmesiyle yağın dibine çöken tortu.

Alaka: Çok gezme.

Ammut: Atların arabaya koşulması için atın boynuna takılan tahta, keçe ve deriden yapılmış boyunluk.

Anarya: Geri gitme (genellikle arabaların geri geri gitmesine denir).

Antiz: At ya da eşeğin çifte atması.

Arş: At arabasının ön tarafında bulunan ve atı arabaya koşturmak için kullanılan demir.

Asbap: Elbise, kıyafet.

Aşkar: Kumral olan erkeklere söylenir.

Aşlanık: Şaka.

Attun: Sele zeytin, siyah zeytin.

Avel: Avanak.

B

Babiç: Terlik

Bace: Kız kardeşe seslenirken söylenen ünlem.

Bafon: Genellikle çaydanlık yapımında kullanılan bir çeşit metal.

Bahdeniz: Maydanöz.

Bahtabahan: Kertenkele.

Baldırcan-balcın: Patlıcan.

Banadura: Domates.

Bani: Hayvanları geçici olarak bir yerden başka bir yere sevk etmek, geçici konaklama.

Basta: Pazarcıların, pazar yerinde kurdukları tezgah.

Bayah: Az önce, demin.

Bekere: Makara.

Bel: Kürek gibi kürekten biraz daha düz ağızlı bir alet.

Belik: Bir çeşit saç örgüsü.

Berdi: Sazlık, genellikle akarsu kenarlarında yetişen bitki topluluğuna denir.

Bes: Yalnızca, bu kadar mı anlamında soru edatı.

Bes: Yalnızca. (bazı cümlelerde bu kadar mı anlamında kullanılan soru edatı).

Bıçkı: Testere.

Bıldır: Geçen yıl.

Bıtrak: Dikenli koza gibi tohumları olan bir çeşit yabani ot.

Bibi: Hala (babanın kız kardeşi).

Bider: Tohum (tarlaya ekilmek için ayrılan arpa buğday gibi ürün).

Bidris: Dokuz taş oyunu. Genellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinde oynanan dama oyununa bir tür oyun. Diğer adı Bitnoz.

Bitnoz: Dokuz taş oyunu. Genellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinde oynanan dama oyununa bir tür oyun. Diğer adı Bidris.

Boyan: Meyan kökü.

Bögür: Vücudun iki yanında kaburgaların alt kısmından başlayıp, kemere kadar olan bölgeye denir.

Bük: Bataklik, sazlık.

C

Cardın: Büyük bir fara türü.

Carıs: Kir, pis.

Carra: Küp, topraktan yapılmış testi.

Celep: Asli olmayan, huyu kötü olan kimse.

Celfin: Piliç (civcivden büyük, anaç tavuktan küçük olan).

Ceyran: Elektrik

Cılbak: Çıplak, üzerinde elbise olmayan.

Cımız: Alatav.

Cıncık: Cam parçası.

Cırrık: Küçük bir çeşit tarla kuşu.

Cırtatan: Yabani bir ot türü.

Cip: Üstelik, üstüne üstlük.

Cor: Laf, söz (birileri veya bir şey hakkında konuşma).

Cöbel: Köşe.

Cöbeli yuka: Yufka yürekli.

Culluk: Hindi

Curun: Hamamlarda kullanılan taştan yapılmış büyük su kabı.

Custullu: Çok bilmiş.

Cücük: Civciv.

Cücük: Faiz (mecaz anlam).

Ç

Çap: Devlet tarafından köylülere kiralanen tarla, arazi.

Çelet: Yaramaz, afacan.

Çemkirmek: Yüz asmak, kötü davranmak, yüz çevirmek.

Çemremek: Sıvamak (elbisenin el veya ayak kısmını elde dirseğe ayakta dize kadar yukarı sıvamak).

Çepel: Kir, pis, bulaşık.

Çerçi: Köylerde gezen genellikle at, eşek ya da traktör üzerinde satış yapan seyyar satıcı.

Çıkın: İçine yemek konulan bohça. (Sefer taşı gibi kullanılır).

Çıngı: Kıvılcım.

Çıntırık: Fiske vurma (baş parmak ve işaret parmağının birleştirilip, işaret parmağının yay gibi bırakılmasıyla yapılan bir vurma şekli).

Çırçır: Pamuk tohumunu pamuktan ayırma işlemini gerçekleştiren makine.

Çigit: Pamuk Tohumu.

Çiklenme: Saplanmak.

Çimmek: Yüzmek, yıkanmak, banyo yapmak.

Çivdirme: Fıskırtma.

Çokrak: Çamaşır suyu.

Çomça: Büyük tahta kaşık.

Çul: Halı kilim gibi yere serilen bez parçası.

D

Dabaz: Uyuz.

Dahra: Satır (genellikle ince odunları kırmak için kullanılan bıçaktan biraz büyük kesici alet).

Daraba: Kepenk.

Darbız: Tarlayı ekmeden önce sulama.

Darı: Mısır.

Deldellüce: Yabani bir çeşit kuş (doğan).

Depik: Tekme.

Deştiye: Pamuk ektikten sonra tarlanın sulanmayıp kuru bırakılmasına denir.

Deynek: Sopa.

Dihılmak: Sokulmak, girmek.

Dinelmek: Ayakta durmak.

Dolak: Poşi (erkekler tarafından kullanılan eşarba benzeyen baş örtüsü).

Döğme: Herse (et, nohut ve aşurelik buğdayla yapılan yöresel bir yemek).

Döl: Erkek çocuk.

Dulda: Gölge.

Duluk: Favori (kulakla göz arasındaki bölge).

Dümbelek: Darbuka.

E

Ede: Erkek kardeş.

Eğmece: Vücutta sadece başın yıkanması.

Ekece: Çok bilmiş.

Ekelemek: Serpiştirmek.

Eksik: Kadınlar için zavallı anlamında kullanılır.

El öpen: Kertenkele.

Ellağlem: Herhalde.

Ellengeç: Yengeç.

Eşiklik: Kapı aralığı.

Eşkere: Aleni, herkesin gözü önünde yapılan eylem.

Eşkilik: Hamur mayası. (Kalan hamurdan bir parça ayrılarak daha sonra yapılacak olan hamur için maya olarak kullanılan hamur).

F

Firez: Buğday biçildikten sonra kalan sap saman.

Firtik: Cilveli, oynak.

Fol: Kuluçka, topaç (tavuk, kaz, ördek gibi kanatlı hayvanların kuluçkaya yattığında altına konan yumurtaya denir).

Fıncıtmak: Atmak.

Firik: Tam olgunlaşmamış buğday.

G

Gal: Güya.

Galan: Bundan sonra.

Galle: Kasa

Gamete: Eşarp bağlama biçim. (üçgen şekline getirilen eşarp başın üstüne konur iki ucu kulakların arkasından geçirilip saçın altında bağlanıp omuzların üzerinden öne doğru bırakılır).

Ganne: Cam şişe.

Gapçık: Ağaç ya da meyve kabuğu, kabuk.

Garamet: İftira, asılsız iddiada bulunmak.

Gıcez: Yeni.

Gıragı: Bir şeyin kenarı.

Gidişmek: Kaşınmak.

Gocuk: Mont, kaban.

Goruk: Üzümün olgunlaşmadan önceki ham ve yeşil hali.

Göbelek: Mantar

Göv: Yeşilimsi renk.

Guttuk: Kısa boylu kimse.

Gügüm: Su ısıtmak için kullanılan büyük su kabı.

Gülle: Misket.

Günebakan: Ay çiçeği.

Guzlaççı: Çok doğuran koyun, keçi.

H

Habbe: Tane, adet.

Hacet: Eşya, araç-gereç.

Hafit: Çocuk bezi.

Hambeles: Mut, mersin ağacı meyvesi.

Hanek: Söz, laf.

Haphap: Takunya (tabanı tahtadan yapılan, üstü deri olan genellikle camilerde abdest alırken kullanılan terlik).

Hara: Nereye gidiyorsun anlamında soru edatı.

Haral: (Haşiye) Büyük pamuk çuvalı.

Harap: Bozulmuş, yıkık dökük.

Hasüt: Kıskaç.

Haşiye: (Haral) Büyük pamuk çuvalı.

Hayma: Güneşten korunmak ve gece yatmak için tarlalarda yapılan çardağa benzeyen tahta ve sazlıktan kesilmiş otlarla yapı.

He: Evet.

Hedik: Bulgur yapmak için kaynatılan buğday.

Hevkere: (Hevüş) Bahçe.

Hevüş: (Hevkere) Bahçe.

Hezeren: Esnek bir tür ağaçtan yapılan asa, baston.

Hıcıl: Mahcup olma.

Hırrıflamak: Saçmalamak, kafayı üşütmek, delirmek.

Hış etmek: Dövmek, rakibinin elini ayağını kırmak.

Hış: Evlerde tandır yakmak veya ısınmak için kullanılmak üzere toplanmış pamuk köklerinin kırılmış küçük parçalarına denir.

Hışım çıktı: Çok yoruldu anlamında bir deyim.

Hıttı: Acur.

Hille: Düğünlerde yemek yapmak ya da bulgur yapmak için buğday kaynatmak için kullanılan çok büyük tencere.

Hinkli: (Bkz: Ekece) Çok bilmiş.

Hoflanmak: İrkilmek, korkmak.

Hokelenmek: Öfkelenmek, hiddetlenmek.

Horanta: Bir ailede bulunan kişi sayısı.

Höke: Öfke, sinir.

Hug: Amık ovasına mahsus köy evi. Çamur, ağaç ve sazlıktan toplanan otlarla tek oda şeklinde yapılan bir çeşit yapı.

Humsuluk olma: Sıkılma, usanma, daralma.

Hurç: Heybe.

Huylanmak: Öfkelenmek, kızmak, sinirlenmek.

Hümsürük: Sümük.

Hüs: Sus, konuşma (emir).

I

Ispatan: Yenilebilen bir tür yabani ot.

Istıfıl ol: Ne halin varsa gör.

Işkın: Filiz, ağaç ya da bitkilerde yeni çıkan sürgü.

İ

İcarlar: Amik Göl'ü kurutulduktan sonra orada bulunan arazileri devlet tarafından o bölgenin halkına kiralanmış olan kısmı, tarla.

İflahı kesilmek: Çok yorulmak, yorgunluktan bitap düşmek.

İlmeçer: Çengelli iğne.

K

Kafla: Kafiye, sürü.

Kahke: Bir çeşit kuru simit.

Kamber Pazar: Gelişigüzel.

Kangal: Dikenli, beyaz benekli, yabani olmasına rağmen yenilebilen bir bitki.

Katremiz: Cam kavanoz.

Kayıl olmak: Razı olmak, rıza göstermek.

Kele: Kadınlar arasında birbirlerine hitaben dikkat çekmek için kullanılan bir ünlem.

Kelep: İp yumağı.

Kemçik: Ağzı biçimsiz kimselere denir.

Kemmun: Kimyon.

Kemre: Sedef hastalığına benzeyen bir tür cilt hastalığı.

Kendir: Kalın ip, halat.

Kenerli: Tepsi.

Kepmek: Yıklmak, devrilmek.

Kera: Tandırda ekmek yapıştırmak için kullanılan yastığa benzeyen yuvarlak alt tarafında tutacağı olan bezden yapılmış yastık.

Kerevit: Tahtadan yapılmış sedir, divan.

Kerrik: Olgunlaşmamış incir domates gibi bitkilerin meyve sebzelerinin yeşil olan meyve ya da sebzesi.

Kerroza: Asfalt yol.

Kersek: Toprağın toparlanarak bir araya gelmiş taş benzer hali.

Keskenmek: Elle vurur gibi yapmak.

Kestel: Melez.

Keş: (Sürk) Çökeleğin içerisine baharat konularak tenis topu büyüklüğünde yapılan ve hafifçe kurutularak genellikle kahvaltıda yenen bir peynir türü.

Kılafat: Endam, boy pos.

Kırmıt: Kiremit.

Kıyyık: Çuvaldız. Büyük iğne.

Kilte: Ayakkabı ya da kemer tokası.

Koska: Kabadayı davranışlı.

Kömeç: Ebegümeçi.

Köskenmek: Yaslanmak, bir yere dayanmak.

Kurk-kurh: Kuluçkaya yatan tavuk.

Kuttuk: (Guttuk) Boyu kısa olan kimse.

Kuyruklu: Saplı tava, sahan.
 Küncü: Susam.
 Kürrük: Sıpa, eşek yavrusu.
 Kürsü: Sandalye.
 Kürtün: Eşek semeri.
 Küzbara: Kahvaltıda zeytinyağı ile birlikte yenen çeşitli baharatlardan karışım.

L

Laba: Saman taşımak için kullanılan çatala benzer büyük saplı bir alet.
 Labut: Ağzı spatulaya benzer genellikle bir metre kadar boyu olan yerde delik açmaya yarayan bir alet.
 Laska: Yakı.
 Lastik: Araba lastiği, tekerlek.
 Lev: Erkekler arasında seslenmek, birbirlerinin dikkatini çekmek için kullanılan bir ünlem.
 Litre: Benzin istasyonu.
 Lobat: Sıra
 Lübye: Börülce
 Lühloz: Büyük misket.

M

Mabal: Günah, vebal.
 Mahana: Bahane.
 Makine: Araba.
 Mayahlı: Bilmeden.
 Mayasır: Egzema (bir çeşit deri hastalığı).
 Mencil: Orak. Ot biçmek için kullanılan tarım aleti.
 Menşefe: Banyo havlusu.
 Meşlah: Aba, çobanların soğuk ve yağmurlu havalarda üzerlerine giydikleri kıyafet.
 Meymenetsiz: Suratsız.
 Mickillez: Toprağın üzerinde huni biçiminde delik bırakan, küçük bir böcek türü.
 Mihayet ol: Dikkat et, göz kulak ol anlamında.
 Mıhrız: Cimri, eli sıkı.
 Mırrık: Balçık.
 Mısmıl: İyi, düzgün, derli toplu.
 Mil: Oya yapımında kullanılan tıg.
 Mişmiş: Kayısı
 Muatter: Zavallı, gariban.
 Murt: Mersin ağacı.
 Müşembek: Halka tatlı, tulumba tatlısı gibi ama yuvarlak yapılan tatlı.

N

Nafat: Ne zaman.
 Nahır: Küçük yerleşim yerlerinde (köy, kasaba gibi) otlatılmaya gitmesi için

sahipleri tarafından getirilen büyükbaş ineklerin sürüsüne denir.
 Naylon: Traktör römorku.
 Neçe: Ne kadar.
 Nicoldu: Ne oldu.

O

Oba: El, yabancı.
 Oğurlamak: Çalmak.
 Okuntu: Davetiye.
 Ö
 Ökenmek: Konuşarak taklidini yapmak.
 Öndüç: Ödünç, geri verilmek üzere alınan eşya, para vb.
 Örüme gitmek: Kış sonu, bahar başlarında hayvanları sahur vaktinde otlatmaya götürmek.
 Ötürmek: İshal olmak.

P

Pata: Berabere kalma.
 Patata: Patates.
 Payam: Çağla, badem.
 Pempelek: Kelebek.
 Pendir: Peynir.
 Perem perem olmak: Darmadağın olmak.
 Perende: Salto, takla atmak.
 Peşkir: El havlusu.
 Pıhara: Şömineye benzeyen mutfaklarda yemek ocağı olarak kullanılan baca.
 Pırtı: Yatak-yorgan.
 Pinnik: Kumes
 Pirpirim: Semiz otu (soğukluk).
 Pissik: Kedi
 Pöçük: İzmarit (sigaranın içildikten sonra kalan filtre kısmı).
 Puhurlamak: Tütsülemek.
 Pürüçüklü: Havuç.

S

Saba: Yarın.
 Sagırğa: Kene.
 Sahan: Tabak, çanak.
 Sahtene: Sahiden mi anlamında bir ünlem.
 Sakarca: Yaban ördeği.
 Satıl: Kova.
 Sehmi: Doğru mu, sahi mi?
 Sellik: Salya.
 Seyip: Serbest, başıboş bırakmak.
 Sıfato: Okalıptüs ağacı.
 Sılk: Pazı
 Sıncıkmak: Bıkmak, usanmak.
 Sini: Tepsi.

Siyec: Bahçenin etrafını ağaç dallarıyla çevreleyip duvar şekline getirmekle oluşan koruma.

Soğukluk: Semizotu.

Soku: Taş dibek, cürün.

Sokum: Lokma.

Soyha: Geberesice, çirkef.

Su sulamak: Tarla sulamak.

Sumsuk: Yumruk.

Südüpis: Kötü niyetli, güvenilmez.

Süngüç: Baş parmak ve işaret parmağı karış gibi tam açılarak yapılan tahmini bir ölçüm biçimi.

Ş

Şaboş: Düğünlerde davetiye verilirken çığırtkan tarafından kimin ne kadar para takdığı yada ne takıldığı söylenen hediye-para.

Şafalak: Başın elmacık kemiğinden, kulağın üstünden arkasına kadar olan bölgesi.

Şahne: Vekil (genellikle köy ağalarının işlerini yapan kimse).

Şaplak: Tokat.

Şelek: Kucağa sığmayıp daha büyük olan, sırtta taşınabilen yük.

Şeş: Bir çeşit eşarp.

Şetil: Sebze fidesi.

Şillik: Urfa yöresinde de yapılan, normalden daha sulu hamuru sacın üstünde mühürleyip şerbetin içine atılarak yapılan bir tatlı türü.

Şımit: Mayasız hamur.

Şimbil: Eskiden kullanılan bir çeşit ağırlık ölçüsü.

Şiplik: Alkış.

Şişberek: Tuzlu yoğurtla yapılan büyük boy manti.

T

Tamaşa: Seyir, izleme.

Tapla: Büyük tepsi..

Tas yitik: Düzeni bozulmuş.

Taşkala: Ciddi olmayan, alay eden.

Tentene: Dantel, Oya.

Tepsermek: Kurumaya yakın olma durumu.

Teşt: Leğen.

Tıybık: İbibik kuşu.

Titi: Kafasının üzerinde tüyden kabartı olan serçeden az büyük bir tür kuş.

Tummak: Suyu dalmak.

Tusbağı: Kaplumbağa.

Tüdye: Bir çeşit metal kova.

U

Ufluk: Bıçak.

Uluk: Çürümüş.

V

Vakıtlı: Erken zamanda.

Viççığını çıkartmak: Ezmek, paramparça etmek.

Y

Yağlık: (Yazma) Kadınların bağladığı bir tür eşarp.

Yakacak: Hasattan sonra tarladan toplanan pamuk bitkisinin kurutulup ısınmak yada yemek yapmak için kullanılan kısmına denir.

Yamper: Yan yan yürümek.

Yarma: Büyük kanal.

Yazı: Ova, yaban.

Yazma: (Yağlık) Kadınların kullandığı bir tür eşarp.

Yeniye: Gelecek yıl için.

Yıkış: Güreş.

Yörep: Yan taraf, bir evin yan tarafı.

Yuka: Sığ, derin olmayan.

Yumak: Yıkamak.

Yüklü: Hamile.

Yüklük: Yatak, yorgan, yastık gibi şeylerin bulunduğu yerin adı.

Yüvez: Sivrisinek

Yüzüne barabar: Karşısındaki insanın yüzüne karşı bir şey söylemek.

Z

Zahar: Herhalde, galiba.

Zahra: Köylerde kışın ekmek yapmak için ayrılmış olan buğday.

Zahter: Yabani kekik.

Zamır: Leylek kanat kemiğinden yapılmış, bir tür üflemeli çalgı aleti.

Zambut: Soğan tohumu.

Zartit: Tahtıravalli.

Zet: Zeytin Yağı.

Zıgalcı: Mızıkçı, oyunbozan, oyunda hile yapan kimse.

Zıldırzop: İşe yaramaz kimse.

Zıypma: Kayma.

Zibillik: Çöplük.

Züngül: Lokma tatlısı

Sonuç

Çalışmanın asıl amacı Hatay-Kumlu halkı arasında varlığını devam eden kelimelerin tespitini yapmak olduğu için, kelimelerin transkripti ve kategorisi yapılmamıştır. Yapmış olduğumuz saha çalışmasında günümüzde yazı dilinde kullanılmayıp, belli bir bölgede halk arasında özellikle yaşlı insanlar tarafından kullanılan ya da daha önce kullanmış oldukları birçok kelime ve deyimler derlenmiş olup, derlenen bu kelime ve deyimlerin anlamları farklı farklı kaynak kişiler tarafından teyit edilip onaylandıktan sonra sözlük çalışmamıza dâhil edilmiştir. Bu kelimeler sonraki çalışmalarda toplanacak ve bölge ağızıyla ilgili daha kapsamlı bir liste oluşturulacaktır. Yapılacak yeni derlemeler sonucunda yabancı kökenli kelimeler ile Türkçe'nin farklı dönem ve lehçelerine ait çok daha fazla çağdaş ve arkaik sözcük tespit edilebilecektir. Bu sayede Hatay-Kumlu Bölgesine ait söz varlığı ortaya konacaktır. Yöre ağızıyla ilgili çalışmaların yapılmasının aciliyeti noktasında kıymetlidir. Özellikle ağızların zamana ve mekâna karşı dirençsiz olduğunu varsayarsak, ağızlarla ilgili çalışmaların artarak devam etmesi neticesinde Derleme Sözlüğü de zenginleşecektir. "Türk Dili Kurumu tarafından yayınlanmış olan Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü 1932-1960 yılları arasında, yurdumuzun çeşitli bölgelerinden derlenmiş Türkçe, Türkçeleşmiş veya kısmen yabancı kökenli sözcükleri de derlemiş önemli bir kaynaktır (Bulut, 2017: 10).

Kaynakça

- Adıgüzel, A. (2013). Dünyada ve Türkiye Türkçesinde Ağız Çalışmaları ve Yöntemler.
- Ülken, H. Z. (1952). Milli Destan ve Folklor. Türk Folklor Araştırmaları, II, 33: 513-514
- Akarsu, B. (1984). Wilhelm Won Humbolt'ta Dil Kültür Bağlantısı. İstanbul: 86.
- Aksan, D. (2009). Her Yönüyle Dil. Ana Çizgileriyle Dilbilimi. TDK Yayınları. Ankara: 51.
- Bulut, S. (2017). Ahıska Bölgesi Türkleri Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar-I. Asya Studies 2017:2, 10.
- Buran, A. (2002). Konuşma Dili Yazı Dili İlişkileri Ve Derleme Faaliyetleri. Türkbilig, 2002:4. 97-98.
- Ercilasun, A. B. (2007). Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dil Tarihi. Akçağ Yayınları. Ankara: 17.
- Ergin, M. (2011). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Gemalmaz, E. (1999). Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler. Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni. Ankara: TDK Yayınları. 4-13.
- Palabıyık, E. (2020). Her Yönüyle Kumlu. Hatay-Kumlu Belediyesi Kültür Hizmetleri-1. Ankara: Kalkan Yayınları. 135-155.
- Tıraş, Y. C. ve Ertürk, H. İ. (2015). Türk Dili Devrimiyle Birlikte Türkçenin Kazanımları. Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature Volume:1. Issue:2. 205-220.
- Türk, O. (2017). Türkçe Öğretmenlerinin Konuşma İlgileri Ve Sınıf İçinde Kullandıkları Konuşma Dili Üzerine Bir Araştırma. Turkish studies, 12(6), 783-798.
- Türk, O. (2020). Kültürel Miras Olarak Hayvanların Atasözlerimize Kattıkları Anlam Üzerine Bir Değerlendirme. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 11 (44), (320-334).
- Türk, O. (2020). Orhon Yazıtlarında Kişi Adı Ve Unvan Üzerine, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 48, (261-273), <https://doi.org/10.17498/kdeniz.804780>.
- MEB (2021). <http://www.kumlu.meb.gov.tr/www/kumlu-ilcemizi-taniyalim/icerik/375> adresinden 06.02.2021 tarihinde erişildi.
- HATAYDATARIM (2021). <https://www.hataydayatirim.com/bir-bakista/ilceler/kumlu> adresinden 01.02.2021 tarihinde erişildi.

Kaynak Kişiler

- Zahra Şafak (1942) (Kumlu/Hatay)
- Zeynep Baytar (1935) (Kumlu/Hatay)
- Feride Aydın (1957) (Kumlu/Hatay)
- Bülent Aydın (1976) (Kumlu/Hatay)
- İsmet Şafak (1958) (Kumlu/Hatay)
- İbrahim Geçen (1975) (Kumlu/Hatay)
- Hasan Yılmaz (1980) (Kumlu/Hatay)
- Ergin Seçmen (1976) (Kumlu/Hatay)

Abit Gezgin (1973) (Kumlu/Hatay)
Mustafa Geçen (1975) (Kumlu/Hatay)
Emine Şafak Şimşek (1964) (Kumlu/Hatay)
Mehmet Şimşek (1962) (Kumlu/Hatay)